

Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma

A Study on Atatürk's View on Education

Volkan Hasan KAYA, Zafer BAHÇECİ, Elif KAYA

ÖZ

Atatürk'ün eğitim alanındaki görüşleri ve önerileri günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır. Bu nedenle geçmişte eğitim alanında farkına varılan değerlerin canlandırılması, tarihten dersler çıkartılması; çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılmasında atılacak adımlardan biri olmalıdır. Bu çalışmada, tarihi araştırma yöntemi kullanılarak, Atatürk'ün eğitim, öğretmenler ve ilköğretim hakkındaki görüşleri doğrultusunda eğitime bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Genel araştırma türlerinden betimsel araştırma yöntemi kullanılarak belirlenen durum tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynak taraması sonucunda elde edilen veriler; "fen", "eğitimin insan yaşamındaki yeri", "Atatürk'ün eğitime verdiği önem", "Maarif Kongresi ve önemi", "Atatürk'ün fen bilimlerine bakışı" ve "Atatürk'ün görüşlerinde gençler ve öğretmenler" konu alanları ile sınırlandırılmıştır. Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda eğitime yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Atatürk'ün görüşleri, Eğitim, Fen bilimleri, Maarif kongresi

ABSTRACT

Atatürk's opinions and suggestions on education still keep their validity. Therefore, reviving the values which were recognized in the past and taking lessons from history should be one of the steps to be taken in order to reach contemporary civilization level. In this study, by using history research method. Atatürk's opinions on education were tried to be determined with the guidance of his views about education ,teachers, and elementary education. The existing situation was attempted to be identified and explained by using descriptive research method of general research types. The data obtained in the result of source scanning was limited to the following the subject fields; "science", "education's place in human life", "the importance of education for Atatürk", "the importance of Education Congress", "Atatürk's opinion on science", and "youth and teachers in Atatürk's views". Suggestions to education were presented in accordance with Atatürk's views.

Keywords: Atatürk's views, Education, Science, Education congress

GİRİŞ

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk yalnızca askeri bir deha, bir komutan değil, aynı zamanda, önemli bir devlet adamı ve iyi bir eğitimciydi. Özellikle, halkın bir an önce cehaletten kurtarılıp, bilimsel olarak eğitilmesinin, ülkenin kalkınması ve gelişmesi için şart olduğunu bildiği için eğitime büyük önem vermiş ve çeşitli konuşmalarında bu konuyu dile getirmiştir. Atatürk bir yandan dış ve iç düşmanlarla mücadele ederken, bir yandan

da yükseköğretim, teknik öğretim, sanat eğitimi, tarım eğitimi vb. alanlara öğretmen ve eğitimci yetiştirmek için Avrupa'ya, Amerika'ya çok sayıda öğrenci göndermesi O'nun eğitimci kişiliğinin ve eğitime olan bakışının göstergesidir (İnan, 1983). Atatürk'ün, Türk tarihindeki müstesna yeri işaret edilirken, ilk akla gelen yönü "vatan kurtarıcılığı" ve "devlet kuruculuğu" yanı sıra, üçüncü olarak akla gelen "çağdaşlaşma önderi" olduğudur (Çaycı, 1987: Akt. Topçu, 2000).

Volkan Hasan KAYA (✉)

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye
Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey
volk.has.an@gmail.com

Zafer BAHÇECİ

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir, Türkiye
Ahi Evran University, Faculty of Education, Kırşehir, Turkey

Elif KAYA

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir, Türkiye
Ahi Evran University, Faculty of Education, Kırşehir, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 04.01.2016

Kabul Tarihi/Accepted : 20.04.2016

Bu çalışmada Atatürk'ün eğitimci kişiliğinin ve eğitime verdiği önemin ortaya konması için Atatürk'ün eğitim hakkındaki görüşleriyle eğitime nasıl bir yön vermeye çalıştığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Onun eğitim ile ilgili görüşlerine geçmeden önce, eğitimin yaşantımızdaki yerinin genel çerçevesini ortaya koymak, konunun öneminin kavranması açısından önem taşımaktadır.

Eğitimin İnsan Yaşamındaki Yeri

Her nesil kendi dönemlerinde ortaya çıkan istekleri doğrultusunda eğitime yön verir (Bruner, 2009). Eğitim, bireylerin değer sistemlerini ve inançlarını etkilerken onların yaşama bakışlarını da belirler. Daha da önemlisi eğitim kişinin mesleğini, toplumdaki statüsünü, kendi ailesine sağlayacağı olanakları belirleyen bir süreçtir (Dönmez et al., 2007). Kısacası eğitim, yaygın bir biçimde "insanın kişiliğini besleme süreci" ve "insan sermayesine yapılan yatırım" olarak kabul edilmektedir (Senemoğlu, 2007). Öğretim ise, belli bir amaca göre öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, geçeri sağlama ve kılavuzluk etme eylemi olarak da adlandırılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2016). Öğretim, eğitimin bir parçasıdır ve eğer öğretilen şeyler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmişse eğitim haline dönüşür demektir (Akyüz, 2009).

Eğitim; toplumun değerleriyle dinamik bir denge kuran, toplum ve ailesi için özveride bulunan, onları seven vb. kişiler yetiştirip topluma sunar. Eğitim, bir bakıma kişiyi toplumsallaştırmaktır. Toplumu başat değerleriyle donatmaktadır (Sönmez, 2008). Eğitim, hangi boyutta ele alınırsa alınsın toplumsal bir süreçtir. Bir kurum olarak diğer toplumsal kurumları etkilediği gibi, kendisi de diğer toplumsal kurumlardan etkilenir. Toplumsal yaşamın biçimlendirilmesinde eğitime önemli görevler düşmektedir (Çiftçi et al., 2003).

Eğitim sisteminin birbirini tamamlayıcı olarak düşünülmesi gereken iki önemli işlevi vardır (Koçer, 1983: Akt. Çoban, 2001). Koçer'e (1983: Akt. Çoban, 2001) göre birinci işlev, milletin kültürünü oluşturan sağlam ve kalıcı değerleri genç kuşaklara aktararak milletin sürekliliğini sağlamaktır. İkinci işlev, toplumun davranışlarında istenilen bazı değişiklikleri gerçekleştirmek, toplumun gelişmesini, ilerlemesini ve çağdaşlaşmasını sağlamaktır. Eğitim, bu işlevlerin ikisini birden yerine getirmekle yükümlüdür ve bunlardan birincisi gerçekleşmezse, milletin sürekliliği tehlikeye düşerken; ikincisi gerçekleşmezse, millet çağın gelişmelerine ayak uyduramaz ve varlığı tehlikeye düşer. Bu nedenle Atatürk, eğitime ve öğretime büyük önem vermiştir. En zor koşullarda bile eğitimi hep ön plana çıkarmıştır.

Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem

Atatürk'ün eğitime ne denli önem verdiğini, onun çeşitli kapalı mekânlarda ve açık hava toplantılarında yaptığı konuşmalarından, bu alandaki uygulamalarından ve konuyla ilgili araştırmalardan öğrenmekteyiz.

Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanmasından sonra İstanbul'dan Bursa'ya Atatürk'ü tebrik etmek için gelen öğretmenlere hitaben Atatürk, şunları söylemiştir (Türkeş-Günay, 2003):

"...Hanımlar, Beyler!

Görülüyor ki en önemli ve aydınlatıcı görevlerimiz eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka başarılı olmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu, ancak bu yolla olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır." Atatürk bu sözleriyle asıl kurtuluşun eğitime ve öğretime verilen önemle sağlanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca; "Eğitim ve öğretimde hızla yüksek bir seviyeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddi ve manevi bütün kudretlerinin artacağı gerçektir." Sözleriyle konunun önemini ifade etmektedir (Baydar, 1981). Atatürk, toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçladığı için, milli eğitim meseleleriyle pek yakından ilgilenmiş ve bir ulusal eğitim programı yaratabilmek için de işe bağımsızlık savaşının ilk yıllarında başlamış ve bu çabalarını savaşla birlikte sürdürmüştür. O, milli eğitimi güçsüz olan bir milletin hiçbir şekilde gelişimini sağlayamayacağını çok iyi biliyordu (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980).

Atatürk Bursa'da yaptığı konuşmasında "En önemli ve en verimli görevlerimiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde kesinlikle başarı sağlamak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur" (Kocatürk, 2007) diyerek, eğitime vurgu yapmaktadır ve unutulmamalıdır ki, 'Cumhurbaşkanı olmasaydım Milli Eğitim Bakanı olmak isterdim' diyerek de eklemektedir (Kazdağlı, 1998).

Eğitim ve öğretim meselesinin mücadele gerektiren bir husus olduğuna ilişkin olarak Atatürk (Bağcı, 2014): "Eğitim ve öğretim millet olmanın, bayındır bir vatan kurmanın temel şartıdır. Dünyanın, olacağına akıl erdiremediği büyük ve milli bir mücadeleyi başarmış olan Türkiye, olmaz gibi görünen bu önemli ve çok büyük muharebeyi de başarıyla sonuçlandıracaktır. Bunda hiç kimsenin şüphesi olmasın" sözüyle de yine eğitim konusuna dikkat çekmek istemiştir. Türk milletinin daima bağımsız ve mutlu kalabilmesi için ileri medeniyetler seviyesinde ömür boyu kalabilmesinin, yapılacak eğitim mücadelesindeki başarıya bağlı olduğunu ve bağımsızlığı asker ordusunun kazandığını ancak bağımsız yaşayabilme ve bağımsız kalabilmemizi de irfan ordusunun sağlayabileceğini (Yazıcı, 2002), Kütahya konuşmasında "Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa erdirmek için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu diğeri milletin geleceğini yoğuran kültür ordusu. Bir millet irfan ordusuna sahip olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuna bağlıdır." diyerek ifade etmiştir (Oğuzkan, 1995). Atatürk, toplumun güvenli ve çağdaş geleceğine açılan kapının anahtarlarını çok iyi bilmekte ve ileri görüşlülüğünü sözleriyle daima yansıtmaktaydı.

Atatürk, Samsun'da yaptığı konuşmasında (Sevim et al., 2006): "...Eğitim kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman, herkes bundan kendi anlayışına uygun bir anlam çıkarır. Ayrıntıya girilirse, eğitimin amaçları çeşitlilik kazanır. Örneğin dini eğitim, millî eğitim, milletlerarası eğitim... Bütün bu eğitimlerin amaçları başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin

yeni nesle vereceği eğitimin, millî eğitim olduğunu kesinlikle açıkladıktan sonra diğerleri üzerinde durmayacağım..." sözleriyle milli eğitim konusuna ne denli önem verdiği görülmektedir.

Atatürk; eğitimin, bir ulusun kurtuluşu için ne kadar önemli olduğuna her zaman vurgu yapmıştır ve bu doğrultuda Türk gençliğinden beklentileri de vardır. Atatürk, Türk gençliğinin 'nitelikli' kişiler olarak yetişmelerini ve eğitimlerini zorunlu görmektedir. Daha 1922'de TBMM açılış konuşmasında *"Yeti-şecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel, Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir."* diyerek konunun önemini vurgulamıştır (Giritli, 1987).

Atatürk Bursa'da öğretmenlere *"...Bir yandan genel okumaz-yazmazlığı gidermeye çalışırken öte yandan toplumsal yaşamda yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek gerekir. Bu da ilk ve ortaöğrenimin, yaparak öğrenme ilkesine dayanmasıyla gerçekleşir."* görüşlerini ortaya koymuştur (İnan, 1983). Modern eğitim görüşlerine göre hazırlanmış yeni öğretim programlarını 1926 yılından itibaren uygulamaya koydurtmuştur. Öncelikle ilkokul programı değiştirilmiş ve yeni program güncellik, yöresellik, hayatilik ve çocuğa görelilik ilkelere göre yeniden hazırlanmış; gözlem, inceleme, araştırma ve yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle öğrenim esas alınmıştır (Karagözoğlu, 1994). Eğitimin yaşamla iç içe olmadığı zaman insan yaşantısına katacağı değerler çok fazla olmayacaktır. Hâlbuki eğitimin temel amaçlarından biri bireyleri hayata hazırlamak olmalıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında (Senemoğlu, 2001): *"... Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok, yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan, işe yarar ve kullanılabilen bir araç durumuna getirmek olmalıdır. Uygulamaya dayanan yaygın bir eğitim-öğretim için yurdun önemli merkezlerinde çağdaş kitaplıklar, çeşitli bitki ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuarlar, atölyeler, müzeler, galeriler, sergi salonları kurmak gerekli olduğu gibi ilçe merkezlerine dek bütün yurdun basımevleriyle donatılması gerekmektedir."* sözleriyle eğitim ve öğretime vermek istediği biçimi ortaya koymaktadır. Böylece, uygulanan eğitim ve öğretimin özellikle kullanışlı ve uygulamaya dönük olması gerekliliğini savunmuştur.

Ayrıca; 1922'de Atatürk TBMM'nin açılış konuşmasında: *"... Yurt çocuklarını toplumsal ve tutumsal alanlarda etken ve verimli kılabilmek için gerekli olan önbilgileri iş üstünde öğretmek yöntemi, eğitim ve öğretimin ana kuralı olmalıdır."* sözleriyle uygulamaya dönük eğitim ve öğretimin iş üstünde öğretilmesi gerekliliğini ifade etmektedir (Bingöl, 1970). Bu sözleri ile Atatürk, eğitimin gerçek üretim koşullarında yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Şahinkesen, 1982).

Maarif Kongresi ve Önemi

Millî Eğitim Şûraları ile ilgili ilk çabalar daha Kurtuluş Savaşı sürerken ortaya çıkmıştı. Millî Eğitimle ilgili öngörülerde bulunmak, amaç ve yöntemler belirlemek üzere düzenlenen Şûraların bir ön adımı olarak, 16 Temmuz 1921'de yeni bir devletin,

Türkiye Cumhuriyeti'nin, eğitimine bir perspektif oluşturması amacıyla Mustafa Kemal'in başkanlığında Ankara'da "Maarif Kongresi" düzenlenmiştir (Deniz, 2001).

Eğitim sistemimizde, eğitim kurum ve programlarında reform çalışmaları Maarif Kongresi ile başlamıştır. Hükümet programında yer alan ve yapılması öncelikle gerekli işler üzerinde çalışmalar sürdürülürken, eğitim sistemimizde örgütlenme, eğitim kurumlarında ve programında reform yapılması için ilk planlama yapılmasına girilmiştir (Dağcı, 2008).

Kongrede ilköğretim ve ortaöğretimdeki okul ve öğrencilerle ilgili sayısal veriler, öğretim programları, eğitim sisteminin ihtiyaçları, üretimin artırılması için eğitimin katkısı gibi konular üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda; dört yıl olan ilkokulların öğretim sürelerinin beş yıla çıkarılması, köylü ile şehirliilerin ihtiyaçlarının farklı olduğu gerekçe gösterilerek ilkokul programlarının da buna göre farklılıklar içermesi gerektiği ortaya konmuştur (Deniz, 2001).

Türkiye Milli Maarifini kuracak kongrenin açılmasına ev sahipliği yapan Mustafa Kemal "eğitim topluluğuna" yüce meclis düzeyinde değer vermektedir. *"Asırlardan beri yönetimdeki büyük ihmalin, devlet bünyesinde açtığı yaraları tedavi için bundan böyle en büyük gayretlerin eğitim alanında olması"* gerektiğini vurgulamış; *"Gerçi elimizdeki tüm imkanları henüz ülkemizi istila eden düşmana karşı kullanmaya mecbur isek de ülkenin eğitimi için elverişli koşullar ele geçirilmeden önceki savaş günlerinde bile, çok dikkat ve itina ile işlenmiş bir millî eğitim programını vücuda getirmeye"* mecbur olduğumuzu belirtmiştir (Göksel, 2001; Akt. Özkan, 2006).

Atatürk eğitimde şimdiye kadar izlenen yöntemleri sorgulamış ve ulusun geri kalmışlığında eğitimin oynadığı rolü ortaya şu sözleriyle koymuştur: *"Bugüne dek izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin, ulusumuzun gerileme tarihinde en önemli etken olduğu inancındayım. Onun için bir millî eğitim programından söz ederken geçmişin boş inançlarından ve yaratılışımızın nitelikleriyle ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelen tüm etkilerden büsbütün uzak, ulusal yaratılışımıza ve tarihimize uygun bir kültür düşünüyorum. Çünkü ulusal dehamızın tam olarak gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültürü, şimdiye dek izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür; yapıldığı, geliştiği yerin özelliklerine bağlıdır. Bu yer, ulusun karakteridir."* (Akt. Ozankaya, 1981). Atatürk bu sözleri ile eğitimin bir "kültürleme" işi olduğunu ortaya koyarak eğitime bilimsel bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Doğramacı'ya (1985) göre Atatürk'ün konuşmasında, savaşa ve bütün maddî imkânların düşmanı kovmak için kullanılması zaruretine rağmen, "millî" bir eğitimin temellerinin atılmasını, yapılacak işlerin programa bağlanmasını istemiş; o güne kadar izlenen eğitim usullerinin yol açtığı zararları anlatmıştır. Savaş ortasındaki bu Kongre'de Atatürk'ün söylediği şu sözler, kültür ve eğitime verdiği önemin, milletine beslediği inancın belirgin bir ifadesidir: *"Silahıyla olduğu gibi kafasıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur."*

Ne yazık ki Maarif Kongresi çalışmalarını, savaş dolayısıyla, bir sonuca varamadan erken bitirmiştir (Akyüz, 2009).

Atatürk'ün Fen Bilimlerine Bakışı

Eğitimin ve öğretimin nasıl olması gerektiği konusunda ise Atatürk eğitimin, gözlem ve deneye yer veren bir eğitim olacağını, uygulamalı olması gerektiğini ve geniş kitlelerin bu eğitimden yararlanmalarını öngörmüştür (Doğan, 1981). Bu öngörü Atatürk'ün ideali olan; gerçeği aramak, gerçeğe yönelmek, gerçeği konuşmaya yöneliktir (Kocatürk, 2007). Atatürk Bursa'da Şark Tiyatro'sunda öğretmenlere *"İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin kafasına sokacağız..."* (Senemoğlu, 2001) ifadesi ile çağdaş medeniyetler idealini bilim ve teknik üzerinde başarmayı hedeflemiş ve özellikle eğitim görevini üstlenen milli eğitim ve yüksek öğretim kurumlarına bilimsel gelişmeyi sağlamaları ve onu ulusun bütün fertlerine istinasız aşılmalara, beyinlerine nakşetmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Yazıcı, 2002).

Atatürk 1924'te Dumlupınar'da (Özel, 2007); *"Efendiler, dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde kılavuz aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir"* ve *"Medeniyet öyle kuvvetli bir ışıktır ki ona ilgisiz olanları yakar. Bu nedendir ki kurtuluş ilim ve fendedir."* sözleriyle bilimin ve fennin ne kadar hayati olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu nedenle fen eğitimcileri bu noktaya dikkat etmeli ve geleceğin nesillerini yetiştirirken, bilime ve fenne gerekli ilgiyi göstermeleri konusunda onlara yol göstermelidir.

Atatürk'ün Görüşlerinde Gençler ve Öğretmenler

Atatürk'ün 1925'lerden sonraki konuşmalarında daha çok gençlik, öğretmenler ve eğitimin amaçları üzerinde durduğu görülmektedir (İzgi, 1984): *"Atatürk'ün eğitime verdiği önemin pek çok sebebi arasında ilk planda ekonomik ve kültürel yönden yeni Türk devletinin kurulmasını arzu etmesi yer almaktadır. Atatürk'ün eğitimdeki ilk amacı, ilkokuldan üniversiteye kadar her eğitim basamağında toplumumuza, millî gerçeklerimize ve ihtiyaçlarımıza uygun yön ve yolların bulunmasıdır. Bundan dolayıdır ki ilk önce kısa bir süre içinde cahilliği ortadan kaldırmak, bütün yurtta okuryazar oranını artırmak için plan yapılmasını istemiştir. Eğitimde bu amaçlara ulaşılması için daima elle tutulabilir gerçekleri ortaya koymuştur. Bunun için de eğitim ve öğretim birliğini sağlamaya, eğitimin bir plan dâhilinde yapılmasına, eğitim programlarının ülke gerçeklerine göre hazırlanmasına, kültür merkezlerinin kurulmasına büyük gayret sarf etmiştir..."* Atatürk çağdaş bir toplumu gerçekleştirmek isterken eğitimden yararlanmış ve eğitimi çağdaş bir toplumun gerçekleştirilmesi için bir araç olarak ele almıştır (Yüksel, 2008). Buradan çıkarılacak sonuç, eğitimin planlı olması, ülke gerçeklerini göz önünde tutması, kültürle iç içe olması ve toplum okuryazar oranının artmasını sağlamaya yönelik olmasıdır. 1930 yılında Atatürk: *"Gençliği yetiştiriniz!.. Onlara ilim ve irfanın olumlu fikirlerini veriniz, geleceğin aydınlarına onlarla kavuşacaksınız."* (Giritli,1987) diyerek toplumdaki okuryazar oranını yükseltmenin en hızlı yöntemin ülkemizin çoğunluğunu oluşturan gençleri yetiştirmeden geçtiğini vurgulamıştır. Ata-

türk gençlere çok değer vermiştir ve gelişimin temelden başlamasıyla görülecek etkinin dalga dalga yayılacağını fark etmiştir.

Göyünç'e (2002) göre gençlik; memleketin geleceği, ilerleme, yeniliklere açılma demektir. Yaşlı insanlar alışkanlıklarından kolayca sıyrılmak istemezler. Gençler ise, daima yeniliklerin peşindedir. Gençlik bir milletin geleceği demek olduğuna göre, onların iyi yetiştirilmesi geleceği güven altına almak olacaktır. Bu itibarla çeşitli tarihlerde Atatürk, gençliğin eğitime dair görüşlerini ifade etme gereği duymuştur. 9 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu ilk hükümet programında Atatürk: *"Çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her anlamı ile dinî ve millî bir hale koymak, onları hayat mücadelesinde başarılı kılacak, desteklerini kendilerinde, kendi benliklerinde bulabilecek girişim gücü ve kendine güven gibi yeteneklerle donatmak, onları yaratıcılığa özendirmek lazımdır"* görüşünü belirtir. Atatürk, Türk gençliği yetiştirilirken özgüveni yüksek, girişimci, becerikli ve yaratıcı bireyler olmalarının gerekliliğini öne çıkarmak istemiştir.

"Ülkeyi, ulusu kurtarmak isteyenler için iyi niyet, temiz dilek, özverilik en gerekli olan niteliklerdendir... Bu niteliklerin yanında bilim ve fen gerektir. Bilim ve fen girişimlerinin etkinlik merkezi ise okuldur" (İnan, 1983). Atatürk'ün ısrarla üzerinde durduğu diğer bir nokta, o zamanın terimiyle 'fennin' yöntemlerinin yaşamımızın her adımında rehber alınmasıydı. Bu vurgunun nedeni, o dönemin bilim kelimesi yerine kullanılan ilim kelimesinin doğa bilimlerinin yanında hem sosyal hem de dini konuları ve hatta bilgi adı altında toplanabilecek her şeyi kapsamasıydı. Atatürk izleyeceği yolun yalnızca doğa bilimlerinin yöntemi olduğunu vurgulamak için 'ilim' kelimesinin yanında her zaman 'fen' kelimesini de kullanmıştır (Şengör, 2006). Günümüzde fennin amacına bakıldığında doğayı anlamaya ve açıklamaya çalışmak iken, fen eğitiminin amacı ise gözlenen doğayı ve doğal olaylarını sistemli şekilde inceleme ve henüz gözlenmemiş olayları kestirme gayretleri olarak tanımlanabilir (Çepni et al., 2007). Geçmişte Atatürk'ün yaptığı tespitler halen günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca O; *Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için, ulusseverlik, fedakârlık vazgeçilmez olan niteliklerdendir. Ancak bu nitelikler yeterli değildir, bunların yanında ilim ve fen çok gereklidir"* deme gereğini duymuştur (Ayhan, 1998). Milleti kurtarmak isteyenlerin fedakârlıklarının yanında yaptıkları işin ilim ve fenne yatkın olması gerekir. Memleketi kurtarmak ve çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmak isteyenler, yaptıkları işlerinde dayanakları ilim ve fen olmalıdır. Bu süreçte gelecek nesilleri yetiştiren öğretmenlere, özellikle ilim ve fenne dayalı eğitim veren fen eğitimcilerine, önemli sorumluluklar düşmektedir. Onlar fenne ilgi uyandırmalı, fenni sevdirmeli ve fennin günlük hayat ile ne kadar iç içe olduğunu göstermelidirler.

Atatürk (İnan, 1984): *"Bir çocuğun, normal tahsil devrelerinden geçerek yetişmiş olması şarttır."* sözleriyle eğitimin her aşamasına önem vermektedir. Cumhuriyetin ilanına kadar ilköğretim ikinci kademeğe öğretmen yetiştiren bir Öğretmen Okulu kurulmamıştı. Bu göz önüne alınarak ilk defa 1926 yılında Konya'da Orta Muallim Mektebi" açıldı. Bu okul daha sonra 1928 yılında Ankara'ya taşınarak "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır (Burak, 2008). 1931 yılında Muallimler

Birliği Kongresinde “İlk ve orta öğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilmi ve tekniği versin, fakat o kadar pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun.” (Çetin, 2007) demiş ve “Eğitim ve öğretim faaliyetimiz ilköğrenimin filen genel ve zorunlu olmasını [...] hedef tutmuştur” (Özel, 2007). Yukarıda ifade ettiği gibi Atatürk eğitimde ilk ve orta öğretimin önemine vurgu yaparken; dikkat çekmesi gereken bir diğer konu ise bilginin pratik ve kullanışlı olması gerektiğidir. Fen de uygulama ile sevilen ve kalıcı olan, hayatın içinden bir bilimdir.

İlköğretim düzeyine indirgenip bakıldığında bilim ve fen alanında araştırmalar yapmak ve bu araştırmaların öğretilmesini sağlamak, fen eğitimi alanının hedefleri içinde yer almaktadır. Yani ilim ve fennin daha nitelikli bir şekilde ilköğretim seviyesinde öğretilmesi konusunda öğretmenlere yardımcı olmaları için fen eğitimcilerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Atatürk, 1923 yılında öğretmenlik mesleğinin sorumluluğunu ve bu mesleğe milletin ne şekilde yaklaşması gerektiğini şu sözlerle açıklamaktadır (Senemoğlu, 2001): “Öğretmene ülkenin en ağır yükünü yükledik, ona en ağır sorumluluğu verdik. Türk milletinin geleceğini emanet ettik. Bu görevi kendine hem bir meslek hem de bir ideal sayacak öğretmenler tarafından yapılmasını sağlamak için biz de bu meslekle ilgili istek ve ihtiyaçları diğer bütün mesleklerden önce sağlamalı ve öncelik sırasını bu mesleğe vermeliyiz. Bu mesleği refah seviyesi yüksek bir meslek haline getirmeli, güvence altına almalı, saygı değer makama oturtmalıyız. Bizlerin yapacağı bu fedakârlık onların yaptıklarının yanında bir hiçtir.”

Mustafa Kemal 27 Ekim 1922’de, Bursa’da, İstanbul ve Bursa öğretmenlerine verdiği söylevinde şöyle demiştir (İnan, 1983: Akt. Yüksel, 2008): “Eğitim, öğretim işlerinde kesinkes zafer kazanmak gerekir. Bu ulusun gerçek kurtuluşu ancak bununla olur. Eğitim ve öğretim programımızın, eğitim ve öğretim siyasamızın temel taşı cehli (bilmezliği) gidermektir. Bu giderilmedikçe yerimizdeyiz... Yerde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir. Bir yandan genel bilmezliği gidermeye çalışmakla birlikte, bir yandan da toplumsal yaşamda yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek gerekir. Bu da ilk ve ortaöğretimin yaparak öğrenme ilkesine dayanmasıyla gerçekleşir ...” Bir diğer konuşmasında ise Atatürk, Türk gençliğinin “fikren, ilmen, fennen, beden kuvvetli ve yüksek karakterli (Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2016)” yetiştirilmesini istemiştir. Böyle bir gençlik yetiştirme görevi ise yine Atatürk’e göre, her şeyden önce Cumhuriyet öğretmenlerine düşmektedir (Giritli, 1987). Bu konuda Ağustos 1924’te Öğretmenler Birliği Kongresi’nde şu tavsiyede bulunmaktadır (Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2016): “Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, beden kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli, bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizlerin, seçkin görevizin yerine getirilmesine büyük özveriyle varlığını vereceğinize hiç şüphe etmem... Arkadaşlar, yeni Türkiye’nin birkaç yıla sığdırdığı askerî, siyasi, idari inkılaplar sizin, saygıdeğer öğretmenler, sosyal ve fikri inkılaptaki başarılarınızla desteklenecektir. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, ‘Cumhuriyet sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.” diyerek, öğretmenler hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Ayrıca,

“İlim ve fennin yaşadığımız her gün nasıl olgunlaşıp geliştiğini kavramak ve ilerlemelerini gözden kaçırmamak gerekir (Koçer, 1981)” sözleriyle ilimde ve fende gelişmelerin takip edilmesini ve bunu millet ile paylaşma sorumluluğun üstlenilmesini de belirtmiştir. Ayrıca, Atatürk için, bilimsellik bir tür yaşam biçimidir (Adem, 2000). Bilimsel düşünce yaşama yansıtılmalı, bilimi insanlar yaşam kılavuzu olarak görmeli ve kullanılmalıdır.

Atatürk, eğitimi sosyal ve kültürel kalkınmanın ana araçlarından birisi olarak kabul ettiği için, bir bakıma eğitimin her alanına ilgi duymuştur. O’nun eğitim alanında ileri sürdüğü görüşler bir bütün olarak ele alındığında, bunların özellikle bir “Eğitim Politikası Programı” teşkil ettiği görülür (Aytaç, 1984). Atatürk’ün eğitime yönelik amaçları akılcı, insancıl, çağdaş, milli bir Türk eğitiminin temel ilkelerini oluşturur. O’nun eğitimle ilgili gözlem ve teşhislerini, öneri ve isteklerini iyice öğrenmek ve bu doğrultuda hareket etmek başta öğretmenler, eğitimciler, öğrenciler, devlet adamları olmak üzere herkesin görevidir (Akyüz, 1994). Atatürk, yeni Türkiye’nin kurulmasına katkısı olacağını düşündüğü kuvvetleri hesaplarken, eğitimi göz ardı etmemiştir (Başgöz, 1995).

Şimdiye değin ise Atatürk, daha çok genel açıdan ele alınmıştır. Oysa artık çeşitli bilim dalları açısından onun özellikleri ayrı ayrı ortaya konmalıdır. Yani onun düşünce ve uygulamalarının ayrıntılı olarak ele alınması ve bilimdeki yeni gelişmeler ışığında yeniden değerlendirilmesi gerektiğine inanılmaktadır (Tezcan, 2000). Biz araştırmacılar da eğitimi göz ardı edemeyeceğimiz gibi, Atatürk’ün görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan tecrübelerinden çıkarımlar yaparak eğitime yön vermeliyiz.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gelecek nesillerin bilim alanında daha nitelikli ve başarılı olması için özetle okuryazar bireyler yetiştirmek için okul öncesi eğitimden lisansüstü eğitime kadar her bir bilim alanında programlar sürekli geliştirilmekte ve güncellenmektedir. Bu programlar geliştirilirken ve güncellenirken, kendi tarihimize etkisi olan bireylerin bilim tarihindeki başarılı örneklerini günümüzdeki durumlarla ilişkilendirerek programların niteliğinin artmasına olanak sağlanabilir. Bu çalışmada Atatürk’ün eğitim hakkındaki görüşleriyle eğitime nasıl bir yön vermeye çalıştığı ortaya konulmuştur ve eğitim alanında yapılacak olan değişikliklerin geçmişin ışığında gerçekleşmesine çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Atatürk’ün amaçladığı eğitim, millî niteliklerinin yanında daha başka özelliklere sahip olmalıdır. O’na göre çağdaş eğitim, özellikle millî özelliklerimize uygun, Türk Milletinin karakteriyle uyumlu, taklitçi olmayan, Türk Milletinin güvenlik, refah ve çıkarlarına uygun hedefleri gerçekleştirecek nitelikte insan yetiştirmek olmakla beraber, çağdaş dünyanın pozitif bilim anlayışına da uygun olmalıdır.

Eğitim ve öğretim, Atatürk’ün görüşleri doğrultusunda;

- Eğitim, millî nitelikte olmalıdır.
- Planlı olmalıdır.
- Uygulamaya dönük ve kullanışlı olmalıdır.

- Okur-yazar (Örneğin, fen okur-yazarı, ekolojik okur-yazarı gibi...) oranını yükseltmelidir.
- Girişken, becerikli ve yaratıcı bireyler yetiştirmelidir.
- Ülke gerçeklerini göz önünde tutan ve kültürle içi içe programlar hazırlanmalıdır.
- Ve en önemlisi yapılan çalışmalar sonunda başarıya ulaşılmalıdır. Kısacası; çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ve o seviyeyi korumak gerekir.

Bilimin doğası, öğretim kapsamının yanı sıra program geliştirmede de kullanılabilir. Çünkü bilimin etkilediği ve etkilendiği çeşitli unsurlar vardır ve bu unsurlardan bazıları toplumsal doku, iktidar yapıları, politikalar, sosyo-ekonomik faktörler, felsefe ve din gibi olup bunlarla da sınırlı değildir (Lederman et al., 2002). Genel bir ifadeyle bilimin doğası; bilim tarihini, psikolojisini, sosyolojisini ve felsefesini içermektedir ve bilim tarihi ile psikolojisinin en büyük etkisi bilimsel bilgi üzerinedir (McComas & Olson, 2000). Geçmiş programlarla ilişkili bilimsel bilgilerin gelişimi incelenerek iyi örnekler günümüze uyarlanıp daha nitelikli program geliştirmeye olanak sağlanabilir. Ayrıca müfredatlar güçleştirilirken, özellikle de fen bilimleri müfredatında geçmişte bireylerin ve bilimsel bilgilerin günümüze etkileri üzerine farkındalık oluşturulması, gelecekte daha nitelikli bireylerin yetiştirilmesine de imkan sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Adem, M. (2000). *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (1994). Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları- Bildiriler)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2009*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2016). *Muallimler Birliği Kongre Üyelerine*. Retrieved from <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/muallimler-birligi-kongresi-uyelerine>
- Ayhan, A. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yıldönümünde Atatürk, Cumhuriyet, Bilim ve Teknoloji Konferansı*. Gebze Yüksek Teknolojisi Enstitüsü, Gebze, İstanbul.
- Aytaç, K. (1984). *Gazi M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*. Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara.
- Bağcı, M. (2014). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 Ders Notu*, Millî Eğitim Bakanlığı Açık Öğretim Okulları, Ankara.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1754. Ankara: Yayınlar Daire Başkanlığı, Başbakanlık Basımevi.
- Baydar, M. (1981). *Atatürk diyor ki*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Burak, D. A. (2008). Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin Eğitimine Katkıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 623-636.
- Bingöl, V. (1970). *Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bruner, J. (2009). *Eğitim Süreci* (çev. Öztürk T), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çepni, A., Ayas, A. P., Akdeniz, A. R., Özmen, H., Yiğit, N. & Ayvaci, H. Ş. (2007). *Kuramdan Uygulamaya Fen ve Teknoloji Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çetin, P. S. (2007). *İlköğretim I. Basamak Türkçe Ders Kitaplarındaki Atatürk ile İlgili Yazıların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çiftçi, A., Ergün, M., Ural, O., Turan, S., Taş, A., Şama, E., Şeren M., Taşdemir M., Taş S., Gelişli Y., Çeliköz N., & Büyükalın S. (2003). Özdemir, M. Ç. (Ed). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Çoban, A. (2001). Atatürkçü Düşünce Eğitim Sistemi ve Boyutları, *Milli Eğitim Dergisi*, (149). Retrieved from http://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/149/coban.htm
- Dağcı, H. (2008). *Maarif Vekaleti'nin Kuruluşu ve Çağdaşlaşma Çabaları (1920-1938)*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Deniz, M. (2001). *Milli Eğitim Şuralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Doğan, H. (1981). *Atatürk'ün İşlevsel Eğitim Anlayışı*. Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/5673-35382-1-PB.pdf
- Doğramacı, İ. (1985). Atatürk ve Eğitim, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 653-669
- Dönmez, B., Ağaoğlu E., Özdemir, S., Çalık, T., Sezgin, F., Şirin, H., & Kurt, T. (2007). Özdemir, S. (Ed) *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. (1980). *Atatürk'ün Milli Eğitim Politikası*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Giritli, İ. (1987). *Atatürk ve Gençlik*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Göyünç, N. (2002). İnsan Olarak Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 169-175.
- İnan, A. (1984). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, M. R. (1983). *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- İzgi, Ö. (1984). Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakış Açısı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(1), 267-276
- Karagözoğlu, G. (1994). *Atatürk'ün Eğitim Savaşı*. I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları - Bildiriler), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kazdağlı, G. (1998). *Atatürk ve Bilim*, Ankara: Beyaz Yayınları.
- Kocatürk, U. (2007). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri* (3. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Koçer, H. A. (1981). *Türk eğitim tarihimizde Atatürk'ün yeri*. Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu (9-10 Nisan 1981). (pp 59-69). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Lederman, N. G., Abd-El-Khalick, F., Bell, R. L., & Schwartz, R. (2002). Views of nature of science questionnaire (VNOS): Toward valid and meaningful assessment of learners' conceptions of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(6), 497-521.

- McComas, W. F., & Olson, J., K. (2000) *International Science Education Standards documents*. In McComas W. F. (Ed.) *The nature of science in science education rationales and strategies*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Oğuzkan, A. F. (1995). *Mustafa Necati Anma Toplantısı*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Ozankaya Ö. (1981). Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/5519-35450-3-PB.pdf
- Özel, E. (2007). *Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Özkan, F. (2006). *Atatürk'ün Laiklik Anlayışının Eğitim Sistemimizdeki Yansımaları (1919-1938)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kütahya.
- Senemoğlu, N. (2001). Atatürk ve Eğitim, *Eğitim Dünyası Dergisi*. Retrieved from www.herseyegitim.com
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Sevim, A., Tural, M. A. & Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sönmez, V. (2008). *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahinkesen, A. (1982). Atatürk'ü Düşünce Sisteminde Mesleki ve Teknik Eğitim, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 15(1), 407-416. Retrieved from <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/509/6268.pdf>
- Şengör, C. (2006). *Cumhuriyet Bilim ve Eğitim Politikası ve Hasan-Ali Yücel*. Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.
- Tezcan, M. (2000). *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topçu, Ö. (2000). *Atatürk ve Eğitim. Atatürk Haftası Armağanı*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2016). *Büyük Türkçe Sözlük*. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57109025979600.52922737
- Türkeş-Günay, U. (2003). ATATÜRK'ün Eğitim Alanındaki Öneri ve Katkıları, *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce (Seçilmiş Makaleler)*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Yazıcı, A. G. (2002). *Atatürk Düşüncesinde Gençlik ve Eğitim*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yüksel, A. (2008). *Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.